

TRADICIJA IR NAUJOVĖS KALBOS KULTŪROJE

Kalbotyros ir informacinėje literatūroje *Kalbos kultūra* apibūdinama kaip tęstinis Lietuvių kalbos instituto leidinys, kuriame nagrinėjami tiek teoriniai, tiek praktiniai kalbos kultūros ir vartosenos klausimai (LKE 2008: 253; Pupkis 2005: 364–365; VLE IX 172). Nuo 1961 m. išleista 80 *Kalbos kultūros* sąsiuvinių. Šiai progai skirtame straipsnyje mėginama pažvelgti į praeitį, apibendrinti padarytus darbus ir apmąstyti atspirtį ateičiai.

Pirmojo sąsiuvinio pratarmėje nurodyta leidinio paskirtis ir uždavinys – tobulinti ir turtinti gimtąją kalbą, kad ji galėtų kuo geriausiai tenkinti visuomenės poreikius. *Kalbos kultūra* nustatė ir įtvirtino pokario metų lietuvių bendrinės kalbos norminimo kryptis ir kalbos kultūros darbo pobūdį. Tai buvo pirmas pokario Lietuvoje pradėtas leisti periodinis leidinys, skirtas kalbos praktikai. Pastaraisiais dešimtmečiais lietuvių kalbos norminimo ir tvarkybos darbas pasuko ta linkme, kurią pradėjo ir nuosekliai tęsė šis leidinys. Iš kalbos praktikai skirto sąsiuvinio *Kalbos kultūra* pamažu virto solidžiu mokslo leidiniu, kuriame teorija ir praktika eina greta.

Kalbos kultūros leidinio organizatorius ir krypties kūrėjas – akademikas Kazys Ulvydas. Jis 30 metų buvo šio leidinio atsakomasis redaktorius (1961–1991), o iki 1996 metų – redakcinės kolegijos narys. Kazys Ulvydas numatė leidinio kryptį ir uždavinius, kūrė teorinius principus, nurodė darbo barus ir pats šiame leidinyje paskelbė 45 publikacijas. Jo nubrėžtos krypties laikėsi ir kitas leidinio redaktorius Pranas Kniūkšta. Prie šio leidinio jis dirbo nuo 1971 m. kaip konsultantas (redakcinės kolegijos narys), vėliau kaip sudarytojas, o 1994–2003 m. buvo atsakomasis redaktorius. Šiuo metu yra leidinio redakcinės kolegijos narys.

Atskiri leidinio raidos etapai nušviesti specialiai tam skirtuose straipsniuose: pirmiausia Kazio Ulvydo straipsnyje buvo apžvelgti pirmieji 10 są-

siuvinių (KK 10, 1966, 3–8)*, 51-ajame sąsiuvinyje išsamiai aptarti 50 sąsiuvinių. Leidinio 25-mečiui paminėti (kasmet išeidavo po du sąsiuvinius) buvo skirtas pasitarimas, jo dalyvių mintys išspausdintos 52-ajame sąsiuvinyje. Vėlesnius 25 sąsiuvinius nuodugniai išnagrinėjo Pranas Kniūkšta straipsnyje „Kalbos politika, teorija ir praktika „Kalbos kultūroje““ (KK 75, 2002, 9–30).

Kalbos kultūros redakcinė kolegija visą laiką buvo ir yra ypač reikli. Pa-teikti straipsniai recenzuojami ir atidžiai redaguojami, nes leidinys teikia kalbos normas, bet kokių ir bet kaip parašytų straipsnių jame skelbti negalima. Iš pradžių leidinio bendradarbiai net nebuvo įvardyti kaip redakcinė kolegija, tik kaip konsultantai. Ilgamečiai redakcinės kolegijos nariai buvo Jonas Kruopas, Vytautas Ambrazas, Juozas Pikčilingis, Vitas Labutis, Vincentas Drotvinas, Pranas Kniūkšta, Kazimieras Gaivenis. Dabartinę redakcinę kolegiją sudaro: Gintautas Akelaitis, Angelė Kaulakienė, Pranas Kniūkšta, Vitalija Maciejauskienė, Rita Miliūnaitė, Gertrūda Naktinienė, Rasuolė Vladarskienė (ats. redaktorė), Marija Zavjalova, Kazimieras Župerka. *Kalbos kultūros* sąsiuvinius nuo 67-ojo numerio kruopščiai spaudai rengia, o nuo 68-ojo sąsiuvinio ir juos sudaro Albina Bataitytė.

Atsakomiesiems redaktoriams ir sąsiuvinių sudarytojams pavyko sutelkti didelį autorių būrį, didesnių ar mažesnių straipsnių šiame leidinyje yra paskelbę daugiau kaip 300 autorių. Daugiausia leidiniui rašė Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (nuo 1991 m. Lietuvių kalbos instituto) kalbininkai, terminijos klausimais yra rašę ir kitų mokslo sričių atstovai: fizikai, astronomai, matematikai, inžinieriai. Per beveik penkių dešimtmečių leidinio gyvavimo laikotarpį pasikeitė ištisa kalbininkų karta.

Daugiausia – 90 publikacijų *Kalbos kultūroje* yra paskelbęs Pranas Kniūkšta, daugiau kaip 50 – Kazimieras Gaivenis, Jonas Klimavičius, Nijolė Sližienė, per 30 straipsnių – Antanė Kučinskaitė, Stasys Keinys, Marija Razmukaitė, Kazys Ulvydas, Elena Valiulytė, Vytautas Vitkauskas. Patys ištikimiausi leidinio autoriai, rašę nuo pirmųjų sąsiuvinių ir iki šiol teberašantys, yra Vincentas Drotvinas, Vitas Labutis, Vitalija Maciejauskienė, Marija Razmukaitė, Algirdas Sabaliauskas, Nijolė Sližienė, Vytautas Vitkauskas.

Leidinyje straipsnius skelbia ir kitų institucijų atstovai – daugiausia rašo Gintautas Akelaitis (Mykolo Romerio universitetas), Regina Koženiauskiene (Vilniaus universitetas), Irena Smetonienė (Vilniaus universitetas), Rūta

* Skliaustuose nurodant *Kalbos kultūros* publikacijas, pirmiausia rašoma leidinio santrumpa KK, po jos sąsiuvinio numeris, metai ir puslapiai.

Marcinkevičienė (Vytauto Didžiojo universitetas), Regina Kvašytė (Šiaulių universitetas), Kazimieras Župerka (Šiaulių universitetas), keliolika jaunų autorių iš Vytauto Didžiojo universiteto, Vilniaus universiteto, Kauno technologijos universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto. Redakcijai kartais pavykdavo prisikalbinti ir vieną kitą autorių – ne kalbininką: filosofus Arvydą Juozaitį (KK 77, 2004, 138–141) ir Gintautą Mažeikį (KK 77, 2004, 195–200), literatą Paulių Subačių (KK 80, 2007, 135–142), dokumentalistikos specialistą Bronislovą Vonsavičių (KK 77, 2004, 10–19), sociologę Laimą Nevinskaitę (KK 81, 2008, 245–265). Ateityje redakcija numato išskoti kalbotyros ir kitų artimų mokslo šakų sąlyčio.

Pagrindinius leidinio darbo barus buvo nurodęs atsakomasis redaktorius Kazys Ulvydas: *Kalbos kultūroje* spausdinama straipsnių tarties, kirčiavimo, rašybos, skyrybos, morfologijos, sintaksės, žodyno, vardyno, terminologijos, stilistikos, vertimų kalbos ir kitais dabartinės lietuvių bendrinės kalbos praktikos ir teorijos klausimais (KK 6, 1964, 3).

Keletą pirmųjų dešimtmečių leidinyje vyravo trumpi straipsniai dėl konkrečių rekomendacijų: svarstyti netaisyklingos žodžių darybos atvejai, nagrinėtos žodžių ir jų junginių reikšmės, aptarti panašios reikšmės žodžių skirtumai, siūlyti rusiškų žodžių ar jų junginių atitikmenys lietuvių kalba, taisyti netaisyklingi vertiniai, normintas lietuvių vardynas. Išskirtinio dėmesio sulaukė terminijos klausimai. Rašinių pobūdį lėmė vienas iš svarbiausių tuometinių *Kalbos kultūros* uždavinių – teikti kalbos konsultacijas visuomenei kiek galint populiariesne, prieinamesne ir suprantamesne forma (K. Ulvydas, KK 11, 1966, 3–11).

Ryškiausi leidinio pasikeitimai buvo nulemti išorinių sąlygų. 1990 m. Lietuvoje atkurtas žurnalas *Gimtoji kalba*, leidžiamas kas mėnesį. Jis skiriamas praktiniams kalbos klausimams, todėl *Kalbos kultūra*, įkurta kaip praktinis leidinys, pasuko kalbos kultūros teorijos linkme, joje daugiau dėmesio skiriama bendriesiems kalbos kultūros reikalams, taip pat kalbos ir visuomenės santykiams nagrinėti. Nuo 1994 m. išeina vienas metinis *Kalbos kultūros* numeris, nes terminologai pradėjo leisti savo atskirą leidinį *Terminologija*. Sumažėjo vienu plačiu darbo baru, kadangi iki tol terminologijos klausimams *Kalbos kultūroje* buvo skiriama nemaža vietos. Daugiausia publikacijų iš terminologijos srities yra paskelbę Kazimieras Gaivenis, Stasys Keinys, Jonas Klimavičius, Angelė Kaulakienė. Tiesa, vienas kitas terminijos dalykas ir dabar svarstomas *Kalbos kultūroje*.

Atsirado didesnių ir įvairesnių publikacijų, siekiama kalbotyros teorijos ir kalbos praktikos dermės: šalia platesnių teorinių straipsnių spausdinami ir konkrečius kalbos vartosenos dalykus nagrinėjantys rašiniai. Laikantis mokslo leidinių reikalavimų, nuo 70-ojo sąsiuvinio prie straipsnių pridamos santraukos anglų kalba. Kad leidinio straipsniai pasiektų ne tik Lietuvos, bet ir užsienio skaitytojus, *Kalbos kultūra* referuojama tarptautinėse mokslinės informacijos duomenų bazėse MLA International Bibliography ir CEEOL.

Keičiantis leidinio pobūdžiui, keitėsi ir adresatas, kuriam *Kalbos kultūra* skiriama. Iš pradžių, kai daugiausia dėmesio buvo skiriama konkretiems kalbos reiškiniams svarstyti ir rekomendacijoms teikti, leidinio adresatas buvo plačioji visuomenė, tiksliau šviesuomenė, kuriai rūpėjo lietuvių kalbos puoselėjimas ir gryninimas. Šiuo metu mokslo leidinys *Kalbos kultūra* pirmiausia skiriama mokslininkams ir aukštųjų mokyklų dėstytojams, savo veiklą siejantiems su kalbos mokslu. Teorinę atspirtį savo praktiniam darbui čia ras ir politikai, žurnalistai, vertėjai, redaktoriai, kalbos tvarkytojai, mokytojai, konkretesnių siūlymų kalbos vartosenos klausimais galima ieškoti skyrelyje „Iš kalbos praktikos aktualijų“.

Aptardamas 51–75 sąsiuvinis, ats. redaktorius Pranas Kniūkšta pažymėjo, kad *Kalbos kultūra* „buvo įkurta tam, kad teiktų visuomenei kalbos rekomendacijas. Bet tiesioginiais pamokymais ir klaidų taisymu ji niekada nesitenkino, buvo stengiamasi nagrinėti bei aiškinti ir pačius kalbos reiškinius, svarstyti platesnius kalbos norminimo ir tvarkybos klausimus. Kuo toliau, tuo paprastųjų taisyčių mažėjo, „Kalbos kultūra“ kryo į svarstymus ir apibendrinimus“ (KK 75, 2002, 16). Gana tiksliai leidinio publikacijų pobūdį įvardijo Aldonas Pupkis, teigdamas, kad *Kalbos kultūra* rūpinasi tiriamuoju svarstomuoju vartosenos aspektu (Pupkis 2005: 365). Kalbos teorijos, tvarkybos klausimus iš pradžių daugiausia gvildeno Kazys Ulvydas, vėliau – Vytautas Ambrazas, Pranas Kniūkšta. Pastaraisiais metais šiame bare darbuojasi Rita Miliūnaitė. Straipsnių cikle autorė sistemina dešimtmečius dirbtą kalbos norminimo darbą, siūlo naujovių (pavyzdžiui, kalbos reiškinių vartosenos variantus skirstyti į norminius ir nenorminius), tiria kodifikacijos ir vartosenos santykius, siekdama nustatyti kodifikacijos perspektyvą, svarsto kodifikacijos peržiūros poreikį (KK 72, 1999, 8–16; KK 73, 2000, 24–35; KK 74, 2001, 27–34; KK 75, 2002, 35–47; KK 76, 2003, 17–29; KK 79, 2006, 9–28; KK 80, 2007, 7–23).

Kalbos kultūros ugdymo uždaviniai yra vienas iš kertinių klausimų, kurie nuolat rūpi leidinio rengėjams, nes tai ir lemia *Kalbos kultūros* kryptį. Kaip

kelti kalbos kultūrą, Kazys Ulvydas svarstė ne viename straipsnyje (KK 1, 1961, 5–11; KK 14, 1968, 3–6; KK 15, 1968, 7–16; KK 32, 1977, 3–21). Laikui bėgant keitėsi visuomenės gyvenimo sąlygos, kito ir požiūris į kalbą, ir pačios kalbos statusas. Danguolė Mikulėnienė nurodė aktualius kalbinio ugdymo uždavinius: lietuvių kalba, tapusi valstybine kalba, turėjo įsitvirtinti visose valstybės gyvenimo srityse, ypač informacinėse technologijose (KK 75, 2002, 31–34). Rita Miliūnaitė mano, kad šiuo metu „tikroji kalbos kultūros – kaip kultūringos kalbos – samprata mūsų visuomenėje darosi iškreipta, kai bendrinės kalbos mokymasis virsta kalbos klaidų mokymusi ir, deja, tirpdo paskutinius kalbos jausmo likučius ir žlugdo pasitikėjimą savo kalba“ (KK 81, 2008, 152). Senieji kalbos kultūros mokymo ir ugdymo metodai nebe tokie paveikūs, o naujų veiksmingų būdų kol kas nepasiūlyta. Ši tema svarstyti ir toliau, itin laukiama, kad savo patirtimi pasidalytų kalbos dalykų dėstytojai.

Vieni dalykai, kelti ir svarstyti *Kalbos kultūroje* pirmaisiais leidinio dešimtmečiais, buvo atmesti kaip kalbai netinkami, kiti – priimti ir įsitvirtino kalbos vartosenoje kaip norminiai. Dabar niekas *nebebovija* vaikų (A. Kučinskaitė, KK 8, 1965, 34–35), nebevartoja *rymiškų skaitmenų* (D. Lukšys, KK 16, 1969, 67), jau seniai įpratome prie autobusų *stotelių* (P. Kniūkšta, KK 22, 1972, 17–18), o Antano Lyberio gintas *siekis* (KK 38, 1980, 42–43) tapo dažnas, kartais gal ir per dažnai vartojamas žodis, ypač dalykinėje kalboje. Tokių rekomendacijų, kurios dabar jau nebesvarstomos, rastume nemaža, tačiau yra ir tokių, kurios tebėra opios iki šiol, pavyzdžiui, kai kurių žodžių reikšmių skirtumai: vis dar klystama vartojant žodžius *teisingas*, *taisyklingas* ir *tinkamas*; *vienodas* ir *vieningas*; *ypač* ir *ypatingai* (A. Kučinskaitė, KK 2, 1962, 42–44; KK 10, 1966, 16–17; J. Paulauskas, KK 3, 1962, 31–32). *Kalbos kultūros* taisyčių pobūdį ir poveikį išsamiai yra aptaręs Pranas Kniūkšta straipsnyje „Apie „Kalbos kultūros“ principus, metodiką ir siūlymų poveikį“ (KK 51, 1986, 12–37).

Dalis leidinyje nagrinėtų kalbos reiškinių išlieka aktualūs ir dabar. Dar 1966 m. Kazys Ulvydas rašė: „Nepaprastais tempais vystantis visoms kultūros, mokslo, technikos bei liaudies ūkio šakoms, be abejonės, ir kalboje vyksta tolydinis judėjimas. Lietuvių literatūrinės kalbos vartotojams nuolat iškyla įvairių žodyno, gramatikos, tarties, kirčiavimo, rašybos, skyrybos ir transkripcijos klausimų ir neaiškumų. Kadangi naujiems daiktams, dalykams, reiškiniams, sąvokoms pavadinti nuolat reikia naujų žodžių, terminų, tai ypač aktualūs yra žodyno ir terminologijos klausimai“ (KK 10, 1966, 3). Šiomis mintimis galima remtis kalbant ir apie dabartines kalbos problemas.

Nuolat kelia susirūpinimą naujų realiųjų įvardijimas, pasikeitė tik jų skverbimosi į lietuvių kalbą kryptis. Anksčiau *Kalbos kultūra* trukdė plisti skolinams iš rusų kalbos – buvo siūlomi rusiški žodžiai ar jų junginių lietuviški atitikmenys, nemažai straipsnelių prasidėdavo panašiai: *Kaip išversti...* Nuo 66 šas. (1994) prabilta apie svetimų žodžių iš Vakarų Europos kalbų plitimą lietuvių kalboje: svarstoma naujųjų svetimžodžių vartoseną ir norma, santykis tarp norminių ir nenorminių svetimų žodžių, atitikmenų paieška ir atranka, gramatinimas (V. Rudaitienė, N. Liubiniene, KK 66, 1994, 59–73; J. Girčienė, KK 69, 1997, 64–68; KK 71, 1998, 54–58; KK 79, 2006, 74–90; KK 80, 2007, 110–122, 143–152; P. Kniūkšta, KK 31, 1976, 22–32; KK 67, 1995, 24–29; KK 80, 2007, 24–31; L. Vaicekauskienė, KK 81, 2008, 65–79).

Aktualias bendrąsias leksikos norminimo problemas kėlė Jonas Paulauskas (KK 27, 1974, 40–49; KK 37, 1979, 77–80), vėliau jas gvildeno Gertrūda Naktinienė (KK 73, 2000, 12–24; KK 75, 2002, 47–56; KK 78, 2005, 191–204). Konkrečių rekomendacijų žodžių darybos, reikšmių, vartojimo klausimais leidinyje apstu, ypač pirmuosiuose 40-yje sąsiuvinų, kai numerį dažniausiai sudarydavo trumpi straipsneliai apie žodžius, jų junginius ar formas. Vėliau atskiri reiškiniai pradėti nagrinėti nuodugniau, pavyzdžiui, Pranas Kniūkšta išsamiai aptaria žodžio *tvarka* reikšmę (KK 77, 2004, 20–25), nurodo veiksmažodžių *rašyti*, *nurodyti*, *išdėstyti* reikšmių skirtumus (KK 80, 2007, 107–109). Ypač nuodugniai tiria žodžius Jonas Klimavičius, jo pastarąjį dešimtmetį parašyti straipsniai išsiskiria leksikografinių ir vartosenos duomenų gausa ir argumentų tvirtumu (KK 71, 1998, 16–26; KK 72, 1999, 35–47; KK 73, 2000, 47–61; KK 75, 2002, 105–120; KK 78, 2005, 90–110).

Beveik kiekviename sąsiuvinyje yra straipsnių, skirtų vardyno norminimo dalykams. 51 sąsiuvinyje straipsnius šia tema išsamiai apžvelgė Vitalija Maciejauskienė (KK 51, 1986, 43–47), apie lietuvių vardyną ji pati yra paskelbusi daugiau kaip 20 straipsnių. Daugiausia rašyta apie vietovardžius, normintos jų lytis, tikslintas kirčiavimas, aptartas transkribuojamų tikrinių vardų gramatinimas, asmenvardžių raida ir vartojimo ypatumai. Rūpinamasi ir dabartinių lietuviškų vardų rekomendacijomis (V. Maciejauskienė, KK 77, 2004, 84–95).

Kalbos kultūroje nuolat nagrinėjamos įvairios morfologijos ir sintaksės problemos. Ypač aktualus linksnių bei prielinksnių vartojimas. Elena Valiulytė apie prielinksnių vartojimą ir sinonimiką pradėjo rašyti nuo 5-ojo sąsiuvinio ir šia tema *Kalbos kultūrai* parašė per 20 straipsnių. Linksnių vartojimo klausimus gvildeno Kazys Ulvydas (KK 26, 1974, 3–14), Nijolė Sližienė

(KK 14, 1968, 63–64; KK 45, 1983, 21–24; KK 54, 1988, 36–38; KK 71, 1998, 26–28; KK 77, 2004, 40–45), Jonas Šukys (KK 75, 2002, 78–84; KK 78, 2005, 133–143), Rita Miliūnaitė (KK 77, 2004, 26–39) ir kt. Minėtini Gintauto Akelaičio straipsniai apie plintančių (madingų), bet ne visada taisyklingų žodžių ir konstrukcijų vartojimą (KK 78, 2005, 67–78; KK 79, 2006, 51–61; KK 80, 2007, 45–54).

Dar keletas konkretesnių dalykų, kurie svarstyti ir anksčiau, ir prie kurių vėl grįžtama: dauginių skaitvardžių vartoseną (K. Vosylytė, KK 11, 1966, 37–40; S. Keinys, KK 32, 1977, 27–35; R. Miliūnaitė, KK 64, 1993, 28–34), dėl jungtuko *bei* vartosenos rašyta ir 5-ajame, ir 77-ajame sąsiuvinuose (D. Lukšys, KK 5, 1963, 63; A. Bielinskienė, KK 77, 2004, 119–123); valstybių ir šalių gyventojų pavadinimų darybos klausimai, iškelti 4-ajame sąsiuvinyje (K. Aleksynas, KK 4, 1963, 39–40), aktualūs tebelieka ir dabar (D. Liutkevičienė, KK 74, 2001, 60–65; KK 81, 2008, 80–102). Ne kartą aptarti ir sangražos klausimai (A. Valeckienė, KK 21, 1971, 51–52; S. Krinickaitė, KK 45, 1983, 53–57; J. Klimavičius KK 80, 2007, 97–106).

Nuolat nagrinėjama ir žodžių tvarkos problema. Nors iš dalies lietuvių kalbos žodžių tvarka yra laisva, tačiau apie tuos atvejus, kai ji yra svarbi, *Kalbos kultūroje* rašyta ne kartą ir anksčiau, ir dabar (V. Grinaveckis, KK 1, 1961, 30–31; V. Ambrazas, KK 9, 1965, 24–27; V. Būda, KK 13, 1967, 37–47; L. Vaicekauskienė, KK 69, 1997, 61–63; R. Miliūnaitė, KK 79, 2006, 173–196).

Kirčiavimo ir tarties dalykai daugiau kalbininkų dėmesio sulaukė, kol dar nebuvo išleistų pagrindinių norminamųjų veikalų (šiais klausimais aktyviai rašė Antanas Lyberis, Jonas Klimavičius, Valerija Vaitkevičiūtė, Vytautas Vitkauskas), pastaruosiuose leidinio sąsiuvinuose straipsnių šia tema sumažėjo. Nors publikacijų pasirodo rečiau, bet jos patraukia savo užmoju (D. Mikulėnienė, KK 63, 1992, 75–79; KK 65, 1993, 72–74; V. Kavaliauskas, KK 72, 1999, 88–92; KK 78, 2005, 111–127; A. Kazlauskienė, KK 75, 2002, 131–137; KK 76, 2003, 108–114; A. Malakauskas, KK 68, 1995, 81–86; KK 76, 2003, 102–108).

Lietuvių kalbos rašybos norminimu ypač rūpinosi Nijolė Sližienė ir Pranas Kniūkšta. Rašybos klausimai buvo aktualesni, kol nebuvo išleisto norminamojo leidinio *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (1989; 2-as fotografuotinis leid., 1992). Vėliau daugiausia buvo gvildenami kitų kalbų tikrinių žodžių adaptavimo klausimai, įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimų rašymas.

Kazys Ulvydas 1963 m. išnagrinėjo bendrinės kalbos skyrybos principus (prasminį, gramatinį ir intonacinį) ir pabrėžė: „Kadangi skyryba, gal būt, visų daugiausia pareina nuo kalbos prasmės, tai, tiek dėstant, tiek praktiškai rašant, reikia didžiausią dėmesį atkreipti į greitą sakinio prasmės suvokimą“ (KK 5, 1963, 15). Jo iškelti išskirtinių sakinio dalių, modalinių ir įterptinių žodžių, lyginamųjų posakių skyrybos neaiškumai vėliau buvo bandomi aiškinti, skyrybos taisyklės taisytos, šiek tiek pakeistos. Skyrybos klausimais rašyta ne viename sąsiuvinyje, čia ir istoriškai atsiskleidžia skyrybos taisyklių keitimo priežastys, o vėliau jau pakeistų taisyklių aiškinimas (V. Ambrazas, KK 38, 1980, 7–14; G. Akelaitis, KK 45, 1983, 62–69; B. Dobrovolskis, KK 53, 1987, 15–21). Naujausius skyrybos taisyklių pakeitimus *Kalbos kultūroje* aptarė Albinas Drukteinis (KK 79, 2006, 197–208).

Kalbos kultūros 9-ajame sąsiuvinyje (1965) buvo pateiktas pluoštelis protokolų kalbos taisyčių, publikacija pavadinta „Gerinkime kanceliarinę kalbą“. Šis kvietimas atkreipti akis į svarbią kalbos vartojimo sritį sulaukė svaraus atsako. Kanceliarinės (administracinės) kalbos klausimai pradėti nagrinėti nuosekliai ir išsamiai, nuo atskirų klaidų taisyčio pereita prie platesnių problemų nagrinėjimo. Anksčiau rūpintis dėl rusų kalbos įtakos dokumentų kalbai, dabar – ES dokumentų vertimo poveikiu lietuvių administracinei kalbai. Dėl savo įtakos kitoms bendrinės kalbos atmainoms administracinė kalba visą laiką buvo svarbus kalbos norminimo objektas. Iš pradžių aktualiais konkrečiais klausimais rašė ne vienas kalbininkas, pvz.: Jonas Palionis (KK 2, 1962, 46), Antanė Kučinskaitė (KK 7, 1964, 66–67), Albertas Rosinas (KK 9, 1965, 37–39), Vitas Labutis (KK 11, 1966, 28–32), Elena Gri-naveckienė (KK 14, 1968, 29–30), Nijolė Sližienė (KK 16, 1969, 14–18; KK 17, 1969, 17–20; KK 35, 1978, 3–6), Elena Valiulytė (KK 16, 1969, 67; KK 19, 1970, 78), Vytautas Ambrazas (KK 19, 1970, 42–43), Adelė Valec-kienė (KK 23, 1972, 60; KK 36, 1979, 53–56). Vėliau šią kalbos atmainą imta tirti sistemškai. Apie kanceliarinę (administracinę) kalbą dabar daugiausia rašo Pranas Kniūkšta ir Rasuolė Vladarskienė.

Kalbos kultūra visą laiką rūpinosi ne tik taisyklinga, bet ir stilinga bei vaizdinga kalba. Stilistikos ir iškalbos klausimus pastarąjį dešimtmetį gvildena Regina Koženiauskienė (KK 71, 1998, 68–74; KK 74, 2001, 74–81; KK 77, 2004, 103–108) ir Kazimieras Župerka (KK 71, 1998, 59–65; KK 78, 2005, 56–66; KK 79, 2006, 62–73). Apie frazeologizmų vaizdingumą rašė Klementina Vosylytė (KK 75, 2002, 121–124), ištiktukų vartojimo ypatumus ir įdomybes nagrinėjo Jolanta Zabarskaitė (KK 74, 2001, 65–69; KK 79, 2006, 249–255).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, *Kalbos kultūros* leidinys rūpinosi valstybinės kalbos statuso įtvirtinimu. Šiai temai skirtos Vytauto Ambrazo (KK 56, 1989, 3–7) ir Prano Kniūkštos publikacijos (KK 58, 1990, 21–34; 34–54). Svarstomos kalbos politikos problemos kinta bėgant laikui – anksčiau buvo svarbu įtvirtinti lietuvių kalbą kaip valstybinę, dabar svarbu, kaip išsaugoti kalbos savitumą daugiakalbėje Europos Sąjungoje, kurioje oficialiomis pripažinta 21 kalba ir nepaprastai daug tekstų turi būti greitai išversta į lietuvių kalbą. Šiomis sąlygomis pravarti kitų šalių, o ypač mažesnių, kurios stengiasi atsilaikyti prieš anglų kalbos skverbimąsi į visas kalbos vartojimo sritis, patirtis – ja dalijamasi 79-ajame sąsiuvinyje (KK 79, 2006, 96–101, 102–111, 131–136). Apie ES dokumentų vertimų poveikį lietuvių administracinei kalbai rašo Rasuolė Vladarskienė (KK 79, 2006, 41–50) ir Lina Murinienė (KK 81, 2008, 170–184).

Kalbos kultūroje spausdinama įvairios kalbinės informacijos. Iš pradžių buvo teikiami kalbos praktikai svarbių leidinių sąrašai, vėliau pradėtos spausdinti kalbos leidinių recenzijos. Labai naudingos publikacijos, kuriose supažindinama su rengiamais kalbos leidiniais, svarstomi jų rengimo principai. Glaudžiai bendradarbiaujama su Valstybine lietuvių kalbos komisija, skelbiami jos nutarimai, jų komentarai, spausdinamos šios institucijos metų veiklos ataskaitos.

Keletas paskutinių *Kalbos kultūros* sąsiuvinų (KK 77–80) skiriasi nuo ankstesniųjų ne tik savo išvaizda (didesniu formatu ir straipsnių apimtimi), bet ir turiniu. Tai redakcinės kolegijos pastangos į kalbos kultūrą žvelgti plačiau: nagrinėti ne tik kalbos normų pažeidimus, bet ir tirti aktualius vartosenos reiškinius, kalbos ir visuomenės santykius, supažindinti su naujais sociolingvistiniais, psicholingvistiniais ir kitokiais tyrimais, ieškoti naujų temų ir problemų. Aptariant kalbos ir visuomenės santykius, linkstama į sociolingvistinį požiūrį. R. Miliūnaitės straipsnyje svarstoma, kaip kalbos priemonėmis kuriamas žmogaus įvaizdis kalbinių ir socialinių veiksmų sankirtoje (KK 78, 2005, 32–55); nagrinėjamas bendrinės kalbos ir tarmių santykis (L. Grumadienė, KK 74, 2001, 81–86; A. Pupkis KK 80, 2007, 64–75; M. Ramonienė KK 79, 2006, 137–148). Reklamos kalbą nagrinėja Dalia Blažinskaitė (KK 73, 2000, 96–101; KK 75, 2002, 125–131; KK 77, 2004, 56–66; KK 78, 2005, 144–152) ir Irena Smetonienė (KK 74, 2001, 69–73; KK 76, 2003, 126–130). Su psicholingvistiniais vaikų kalbos tyrimais supažindina Ineta Savickienė (KK 78, 2005, 231–240), Laura Kamanulytė (KK 79, 2006, 264–272).

Naujosios technologijos suteikia naujų galimybių, ne vienas kalbininkas savo straipsnius grindžia duomenimis, surinktais naudojantis kompiuterinėmis priemonėmis. Tai labai paspartina kalbos tyrimus, leidžia kalbą tirti įvairiais atžvilgiais. Veikiama naujųjų technologijų keičiasi ir pati kalba, randasi naujų jos apraiškų, kurias kalbininkai imasi nagrinėti, siekdami įvertinti jų vaidmenį visuomenės gyvenime ir nubrėžti galimas tyrimo kryptis (R. Miliūnaitė, KK 81, 2008, 20–49). Ši tema turėtų būti labai perspektyvi, nes nuolat kalbama apie plačiai naudojamų komunikacijos technologijų neigiamą poveikį kalbai, ypač jaunimo, bet rimtų tyrimų trūksta.

Anksčiau *Kalbos kultūroje* straipsniai buvo spausdinami tik lietuvių kalba. 79-ajame sąsiuvinyje paskelbta keletas rašinių anglų ir rusų kalbomis. Tai straipsniai, parengti pagal 13-ojoje tarptautinėje Jono Jablonskio konferencijoje „Bendrinė kalba ir visuomenė“ užsienio svečių (iš Estijos, Norvegijos, Švedijos) skaitytus pranešimus (prie jų pridėtos išsamios santraukos lietuvių kalba) (KK 79, 2006, 91–95, 96–101, 102–111, 112–117, 118–123, 124–130, 131–136). Juose supažindinama su kalbos politika ir praktika svetur, matyti, kad ir kitose šalyse kyla nemaža su kalba susijusių problemų. Vieni jas sprendžia panašiai kaip ir Lietuvoje, kiti – kiek kitaip. Ryšiai su kitų šalių kalbininkais, dalijantis sukaupta patirtimi, galėtų būti perspektyvi leidinio veiklos kryptis.

Kalbos kultūros leidinys, pasukęs teorinių dabartinės lietuvių kalbos vartojimo problemų gvildenimo linkme, stengiasi derinti kalbos teorijos ir praktikos dalykus. Remiantis dešimtmečiais puoselėta nuosaikais kalbos norminimo tradicija, teikiamos kalbos reiškinių vertinimo rekomendacijos, nagrinėjami nauji polinkiai dabartinėje vartosenoje. Atsižvelgiant į nūdienos poreikius, stengiamasi ieškoti priežasčių, lemiančių ne visuomet vaisingą kalbininkų ir kalbos vartotojų dialogą.

Jau penktą dešimtmetį rengiamo ir leidžiamo leidinio ateitį galima nuskaidyti taip: tęsti leidinio tradiciją – teikti pamatuotas kalbos reiškinių vertinimo ir norminimo rekomendacijas, nagrinėti probleminius kalbos dalykus, nuolat kreipiant dėmesį į naujus kalbos reiškinius. Plečiant *kalbos kultūros* sampratą, reabilituoti visuomenėje šį prieštarai vertinamą terminą, kuris dažniausiai suvokiamas tik kaip klaidų taisyklas. Leidinio tikslas – puoselėti visapusiškai kultūringą kalbą, kalbos kultūrą suvokiant kaip kalbos taisyklų, stilingumo, kalbos etikos ir estetikos darną.

LITERATŪRA

- LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- KK 1961–2008: *Kalbos kultūra* / tęstinis leidinys, sąs. 1–81.
- Pupkis A. 2005: *Kalbos kultūros studijos*, Vilnius: Gimtasis žodis.
- VLE IX 2006: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 9, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Gauta 2008 09 25

TRADITION AND INNOVATIONS IN THE *KALBOS KULTŪRA*

S u m m a r y

The article gives an overview of 80 volumes of the *Kalbos kultūra* which was founded in 1961. The journal was the first periodical in post-war Lithuania which focused exclusively on problems of practical language use. The journal established and consolidated major norm setting priorities of standard language and the tactics of language culture. The changes in the publication's priorities were determined by external factors. In 1990 the monthly journal *Gimtoji Kalba* was re-established; from the very start it focused on the practical language use, which is why the *Kalbos kultūra* adopted a more theoretical viewpoint and shifted to more general issues of language culture. Continuing the age-old moderate norm setting tradition, the *Kalbos kultūra* provides evaluation and recommendations on different language phenomena, deals with the contemporary language use and problems concerned with the impact of new technologies on language. The relationships between language and society are among today's top priorities. Also linguists attempt to identify reasons why sometimes the dialogue between linguists and language users is not very successful.

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole@lki.lt